

А. Г. Лотарєв,
начальник управління міжнародного співробітництва,
ВНЗ "Університет економіки та права "КРОК", місто Київ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

A. Lotariev,
Head of International Office, "KROK" University, Kiev

CONCEPTUAL APPROACHES TO REGIONAL INNOVATIONAL ACTIVITY FORMATION

У статті визначено концептуальні підходи до формування регіональної інноваційної діяльності, її узгодження як з національними, так і з регіональними пріоритетами економічного розвитку.

In the article the conceptual approaches to the formation of regional innovation, its coordination with both national and regional priorities for economic development.

Ключові слова: регіональна інноваційна діяльність, концептуальні підходи, інноваційна інфраструктура, система управління.

Key words: regional innovation, conceptual approaches, innovative infrastructure management system.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сучасна економічна ситуація в регіонах України характеризується відсутністю ефективної концепції регіональної інноваційної політики, зокрема: непередбачення чітких умов та критеріїв фінансування нововведень за рахунок регіональних коштів, нерозвиненість регіональної інноваційної інфраструктури, відсутність ефективних механізмів стимулювання інноваційної діяльності та підтримки інноваційного підприємництва.

За останні роки в Україні на мезорівні прийнято ряд заходів щодо створення окремих елементів інноваційної структури та законодавчої бази інноваційної діяльності. У регіонах створені трансфер-центри, технопарки, інноваційні центри. На жаль, діяльність цих структур, як правило, має різновекторний характер, який інколи не узгоджується не лише з галуззю науки і виробництва, але й часто не забезпечує зв'язку між окремими суб'єктами інноваційної системи.

У результаті це позначається на ефективності інноваційного розвитку регіону, і це дає підставу стверджувати, що регіональна інноваційна система (РІС) як цілісна фінансова, законодавча, організаційна структура підтримки інноваційного розвитку регіонів в Україні поки не створена. Законотворчість на регіональному рівні має епізодичний і не завжди обґрунтований характер, часто будучи лише формальним виконанням вимог владних органів. Відсутні рішення місцевих органів щодо стимулювання інноваційної діяльності в регіоні, а створений обласний інноваційний фонд до цього часу охоплює лише підприємства комунальної форми власності. Окреслена проблема лише актуалізується на фоні кризи в Україні і необхідності залучення інвестицій та підвищення інноваційної активності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ. НЕ ВИРШЕНІ РАНІШЕ ЧАСТИНИ ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Питанням формування регіональної інноваційної діяльності займалися такі вчені як О.І. Амоша [1], С.І. Архієреєв, І.О. Дерід [2], В.Д. Бондарчук [3], Б.В. Буркинський, Е.В. Лазарева [4], М.Ф. Гончаренко [5], О.Ю. Доценко [6], І.А. Косач [7] та ін. Незважаючи на ґрунтовні та комплексні дослідження регіональної інноваційної діяльності, окремі аспекти проблематики залишилися недостатньо вивченими, що впливає на формування наукового підґрунтя для розвитку інноваційної діяльності регіону.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є формулювання пропозицій щодо розробки ефективної регіональної системи управління інноваційною діяльністю. Одним із головних компонентів вирішення даної проблеми є наявність сучасної концепції регіональної інноваційної політики, її узгодження як з національними, так і з регіональними пріоритетами економічного розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Для розкриття змісту механізму реалізації регіональної інноваційної політики (на прикладі Київської області) необхідно провести аналіз стану інноваційного потенціалу даного регіону. Передусім необхідно реалізувати рамковий принцип розподілу компетенцій між центром і регіоном, що детермінує стратегічні напрями, методи та механізми її реалізації.

З точки зору А.В. Маркова, цей принцип повинен забезпечувати загальнодержавній інноваційній політиці той рівень компліментарності, який дозволить сконцентрувати зусилля регіональної влади переважно на напрямках, які об'єктивно не входять до компетенції галузевих міністерств, що, на його думку, унеможливує дублювання і створює необхідний кумулятивний ефект [8, с. 240].

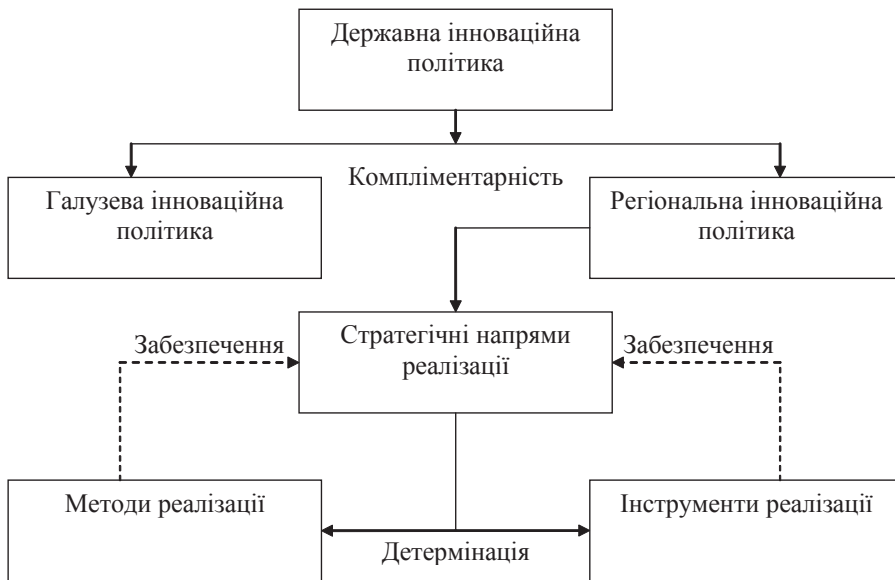

Рис. 1. Структурно-функціональна схема регіональної інноваційної політики

Графічно даний підхід можна представити у вигляді структурно-функціональної схеми, зображеної на рисунку 1.

Як керуюча функція, що забезпечує досягнення стратегічних напрямів регіональної інноваційної політики, повинно використовуватися регулювання інноваційної діяльності, в основі якого лежать методи управління інноваційним розвитком регіону, зокрема як найбільш істотні можна виділити наступні [9— 11]:

1. Адміністративно-правові методи управління, що ґрунтуються на владно-розпорядчих функціях, відносинах. Ці методи орієнтовані на формування управлінських впливів на результати господарської діяльності економічних суб'єктів. До них відносяться закони, постанови, вимоги, заборони, норми та дозволи. У контексті стимулювання інноваційного розвитку вони використовуються для захисту прав інтелектуальної власності, при відкритті і, особливо, в процесі припинення діяльності підприємства.

Ці методи більшою мірою застосовуються на макrorівні, однак і в регіоні вони можуть бути ефективно використані для стимулювання розвитку малого та середнього інноваційного підприємництва.

2. Організаційно-функціональні методи управління інноваційною діяльністю. Найбільше значення відіграють у питанні створення інноваційної інфраструктури, основна роль якої полягає у сприянні розвитку малих і середніх інноваційних підприємств, підвищенні інноваційної активності регіональних виробництв, стимулюванні наукових досліджень та їх орієнтації на потреби регіонального сектору економіки.

3. Фінансово-економічні методи управління є різноманітними та орієнтовані на активізацію фінансування інноваційної сфери і створення пільгових умов у частині обов'язкових виплат для суб'єктів інноваційної сфери. Ці методи перебувають у тісному зв'язку з грошово-кредитною, фінансовою, інвестиційною та структурною політикою. Слід зазначити, що застосування даних методів управління дає результат лише за умови стабільного та послідовного використання їх протягом короткострокового періоду.

4. Соціально-комунікативні методи управління. Дані методи орієнтовані на забезпечення сприятливих умов зро-

стання творчої активності індивідуумів і спрямовані на активізацію новаторської діяльності на основі нематеріальних факторів. До них відносяться: селективна кадрова політика, присвоєння спеціальних звань, суспільне визнання заслуг тощо. Дані методи управління є найменш вивченими, проте дуже актуальними, але брак креативного підходу в управлінському персоналі, нерозуміння ролі інноваційного розвитку стримують процеси формування економіки інноваційного типу.

Оцінюючи методи і результативність впливу місцевих органів управління на інноваційні процеси підприємств Київської області в попередні роки, необхідно підкреслити, що в їхніх діях практично повністю відсутні опрацьовані інституційні механізми. Критеріями оцінки діяльності підприємств у разі їх підтримки є, перш за все, збільшення обсягів виробництва, збереження зайнятості, а не інноваційний характер перетворень.

Іншою важливою регіональною проблемою є створення ефективного механізму управління практичною реалізацією складних інноваційних проектів, критерії відбору яких не опрацьовані. Подібна ситуація породжує переважання суб'єктивного підходу і неформальних відносин при відборі об'єктів для підтримки, через що дії місцевої влади на практиці виявляються стохастичними, не пов'язаними з реалізацією цілеспрямованої політики. Це актуалізує необхідність розробки та реалізації науково обґрунтованої регіональної інноваційної політики як дієвої альтернативи випадковому набору заходів зі стимулювання інноваційної активності суб'єктів інноваційної сфери регіону.

У рамках перерахованих методів державного управління інноваційною діяльністю слід використовувати практичні інструменти, що забезпечують реалізацію стратегічних напрямів регіональної інноваційної політики. Тільки їх інтегральна єдність створить системні умови для досягнення поставлених цілей.

Якщо провести аналіз практичної сутності названих інструментів, необхідно, перш за все, зазначити наступне: світовий досвід розвитку економіки показує, що на інноваційну діяльність не впливають ні устрій держави, ні політичний режим. Так, інноваційна діяльність успішно здійснюється і у федеративних державах (Німеччина, США), і в державах унітарних (Франція), і при конституційній монархії (Нідерланди, Велика Британія), а також в умовах комуністичного режиму в Китаї. Головним аспектом успішного здійснення інноваційної діяльності виступає наявність та інтенсивність використання заходів щодо її стимулювання і підвищення інноваційної активності суб'єктів регіональної інноваційної системи.

За А.В. Марковим, до базових суб'єктів РІС відносяться наукові та освітні установи, а також інноваційно орієнтовані виробничі підприємства [8, с. 145]. З точки зору системного підходу, в умовах прискорення НТП (науково-технічного прогресу) їх стимулювання повинне ґрунтуватися на наступних принципах:

1) науковості (застосування методів стимулювання має бути науково обґрунтоване і виходити з оцінки особливостей розвитку регіону);

2) комплексності (доцільність використання того чи іншого інструменту повинна підтверджуватися комплексною оцінкою економічного ефекту, одержуваного в інноваційній сфері);

3) цілепокладання (застосування інструментів стимулювання повинне бути спрямоване на досягнення стратегічних цілей регіональної інноваційної політики).

У науковій літературі всі інструменти стимулювання інноваційної діяльності поділяються на прямі і непрямі [12; 13]. До прямих відносяться інструменти, які безпосередньо забезпечують залучення капіталу в інноваційну сферу, до непрямих — інструменти, що створюють умови, необхідні для ефективного здійснення інноваційної діяльності.

З урахуванням даного поділу пропонується наступна структурна матриця реалізації регіональної інноваційної політики. У першому блоці методів реалізації регіональної інноваційної політики — фінансово-економічному — найбільш суттєвим і дієвим є інструмент фінансування за рахунок регіонального бюджету (бюджетне субсидування). При цьому варто зазначити, що бюджетне фінансування має бути більшою мірою спрямоване на галузь реалізації наукових розробок з огляду на те, що запуск інноваційного продукту у виробництво потребує великих витрат на реконструкцію виробничих потужностей, підготовку персоналу, проведення рекламної кампанії. На цьому етапі інноваційного процесу ще не відома реакція ринку на нововведення, наявні ризики відторгнення пропонованого товару.

Частину досліджень при цьому буде потрібно перевести на режим науково-інформаційного відстеження, а за рядом з них державне фінансування доцільно буде повністю припинити. Схожої позиції дотримується і ряд українських дослідників [14; 15].

Субсидії обласного бюджету мають надаватися на конкурсній основі. Причому юридичним особам — на виконання прикладних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, що закінчуються виготовленням промислового зразка чи розробкою технологій, готових до впровадження у виробництво, а також громадянам, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, основною діяльністю яких є впровадження результатів наукових досліджень і розробок у виробництво.

Іншим інструментом виступає кредитування. Банківські кредити (можливо під гарантії держави) повинні надаватися, головним чином, інноваційно активним виробничим підприємствам, які здійснюють:

- впровадження у виробництво нової або вдосконаленої продукції, просування нової або вдосконаленої технології для виробництва конкурентоспроможної наукоємної продукції;

- технологічне переоснащення та підготовку виробництва до випуску нової або вдосконаленої продукції;

- організацію виробництва високотехнологічної продукції.

Доцільно також виділення бюджетних кредитів, що надаються позичальнику, за наявності відповідних заявок та обґрунтувань. Розмір і порядок їх надання доцільно визначити при підготовці та затвердженні бюджету регіону на відповідний рік.

Залучення іноземних інвестицій у регіональному аспекті може здійснюватися шляхом активізації діяльності місцевих органів влади щодо залучення в інноваційну сферу регіонів високотехнологічних транснаціональних корпорацій і міжнародного банківського сектору. За оцінкою

Європейського банку реконструкції і розвитку (ЄБРР), основним стримуючим фактором фінансування українських підприємств є брак економічно обґрунтованих проектів [16].

Таким чином, необхідно спрямувати діяльність місцевих органів управління на пошук і економічне обґрунтування регіональних інноваційних проектів, а також розширити їх представництво на глобальному фінансовому ринку. До теперішнього часу в ланцюжку фінансової підтримки інноваційних підприємств, наприклад Київської області, бракувало дуже важливої ланки — регіонального венчурного фонду.

Крім проведення підготовчих заходів щодо створення регіонального венчурного фонду, можливо налагодити взаємодію з Європейським банком реконструкції та розвитку, Європейською асоціацією венчурного капіталу, зарубіжними венчурними фірмами з метою їх залучення до фінансування наукомістких проектів. Серед інструментів стимулювання інноваційної активності суб'єктів РІС за допомогою застосування фінансово-економічних методів найбільш значущими є спрямовані на стимулювання попиту на науково-технічну продукцію.

Створення в регіоні венчурного фонду, підвищення капіталізації підприємств, широка система надання пільг і гарантій суб'єктам РІС з боку місцевих органів управління, наявність інноваційної інфраструктури — в сукупності підвищують інвестиційну привабливість для інвестора і стимулюють залучення коштів до інноваційної галузі. Однак найбільш важливими умовами, якими керується інвестор при прийнятті рішення про інвестиції, є наступні: розвинена законодавча база, гарантії повернення вкладених коштів, а також незворотність ринкових перетворень, у тому числі реформа відносин власності, що вже належить до завдань державного рівня.

Надання державних гарантій органами місцевого управління також є інструментом непрямого стимулювання інноваційної активності суб'єктів РІС. Так, у процесі отримання пільгових кредитів від національних і, особливо, від міжнародних фінансових організацій (ЄБРР, Світовий банк тощо) гостро стоїть питання надання гарантій повернення коштів. Таким органом-гарантом на регіональному рівні може виступати обласний виконавчий комітет, який на підставі інформації, наданої відділом управління промисловості та інноваційного розвитку, визначав би проекти найбільш перспективні, під час реалізації яких необхідно виступити гарантом повернення отриманих грошових ресурсів.

Створення законодавчої бази, що регулює інноваційну діяльність, приватизація, розмежування відносин власності апіорі є завданням органів центральної влади. Однак при використанні даних інструментів місцеві виконавчі та розпорядчі органи влади повинні проводити моніторинг інноваційних підприємств, визначати їх потреби і лобювати їх інтереси на найвищому рівні.

ВИСНОВКИ

Отже, для формування ефективних механізмів зростання інноваційної активності регіону необхідно вирішити цілий ряд завдань як на державному рівні, так і на рівні окремого регіону. Автором досліджені існуючі методи управління інноваційним розвитком регіону, методи реалізації регіональної інноваційної політики, принципи стимулювання інноваційної активності, у результаті чого запропоновані найбільш ефективні, реалізація яких створить підґрунтя для формування регіональної інноваційної діяльності і залучення коштів вітчизняних та зарубіжних інвесторів.

Література:

1. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення: [монографія] / О.І. Амоша [та ін.]. — Донецьк: Ін-т економіки пром-сті НАН України, 2007. — 328 с.
2. Архієреєв С.І. Взаємозв'язок розвитку регіональної інноваційної системи, інтерактивних інноваційних комплексів та інноваційної інфраструктури. Приклад регіону Емілія-Романья [Електронний ресурс] / С.І. Архієреєв, І.О. Дерід // Вісн. СумДУ. — 2009. — № 1. — Режим доступу: http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2009/Econom_1_09/09asipre.pdf
3. Боднарчук В.Д. Державне регулювання інноваційного розвитку регіону: автореф. дис. к. н. держ. упр. 25.00.02 — Академія муніципального управління. — Київ, 2011. — 22 с.
4. Буркинський Б.В. Інноваційна стратегія у соціально-економічному розвитку регіону / Б.В. Буркинський, Е.В. Лазарева. — Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2007. — 140 с.
5. Гончаренко М.Ф. Механізм регулювання інвестиційно-інноваційного розвитку регіону: автореферат дис. кан. екон. наук 08.00.05 — Чернігівський державний технологічний університет МОНМС України. — Чернігів, 2011. — 17 с.
6. Доценко О.Ю. Теоретические основы определения сущности инновационного развития региона / О.Ю. Доценко // Экономика. Управление. Право. — 2014. — № 1. — С. 32—36.
7. Косач І.А. Теоретичні засади розробки стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку регіону / І.А. Косач // Актуальні Проблеми Економіки. — 2007. — № 6. — С. 123—128.
8. Марков А.В. Государственная инновационная политика: теоретические основы и механизм реализации / А.В. Марков. — Минск: ИООО "Право и экономика", 2005. — 370 с.
9. Высоцкий Д.Е. Правовые формы объектов инновационной деятельности / Д.Е. Высоцкий. — Донецьк: Вебер, 2007. — 118 с.
10. Доценко О.Ю. Удосконалення організаційного механізму формування фінансових ресурсів регіонального розвитку / О.Ю. Доценко // Інвестиції: практика та досвід. — 2014. — № 8. — С. 78—82.
11. Логутова Т.Г. Механизм государственного управления инновационным развитием / Т.Г. Логутова // Экономика: проблемы теории та практики: зб. наук. праць / ДНУ. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. — Т. 3, Вип. 210. — С. 765—780.
12. Зимове В. Финансовое обеспечение инновационного развития экономики / В. Зимове // Экономика Украины. — 2003. — № 11. — С. 9—11.
13. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / М.І. Крупка. — Львів: Видавн. центр Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка. — 2001. — 608 с.
14. Логутова Т.Г. Организационно-экономический механизм государственного управления инновационным развитием региона: [монография] / Т.Г. Логутова. — Мариуполь: ПГТУ, 2006. — 224 с.
15. Федулова Л.І. Інноваційна економіка: підруч. [для вищ. навч. закладів] / Л.І. Федулова. — К.: Либідь, 2006. — 480 с.
16. Інвестиційна політика в Україні: досвід, проблеми, перспективи: [монографія] / М.Г. Чумаченко [та ін.]; відп. ред. М.Г. Чумаченко; АЕН України, ІЄПНАН України. — Донецьк: ТОВ "Юго — Восток, Лтд", 2003. — 292 с.

References:

1. Amosha, O.I. (2007), *Aktivizatsiia innovatsijnoi diial'nosti: orhanizatsijno-pravove ta sotsial'no-ekonomichne zabezpechennia* [Activation of innovation activity: legal and social-economic provision], Institut ekonomiky promyslovosti NAN Ukrainy, Donets'k, Ukraine.
 2. Arkhiereiev, S.I. (2009), "Correlations of development of regional innovative system, interactive innovative complexes and innovative infrastructure. Example of Emiliia-Romania region", *Visnyk SumDU*, [online], vol. 1, available at: http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2009/Econom_1_09/09asipre.pdf (Accessed August 03, 2015).
 3. Bodnarchuk, V.D. (2011), "State regulation of regional innovative development", Ph.D. Thesis, Public administration, Akademiia munitsypal'noho upravlinnia, Kyiv, Ukraine.
 4. Burkyns'kyj, B.V. and Lazarijeva, E.V. (2007), *Innovatsijna stratehiia u sotsial'no-ekonomichnomu rozvytku rehionu* [Innovation strategy in regional social-economic development], IPREED NAN Ukrainy, Odesa, Ukraine.
 5. Honcharenko, M.F. (2011), "Mechanisms of regulation of region investment-innovative development", Ph.D. Thesis, Public administration, Chernyovskij hosudarstvennyj tekhnolohyckyj unyversytet MONMS Ukrayny, Chernyov, Ukraine.
 6. Dotsenko, O.Yu. (2014), "Theoretical background of region innovative development essence determination", *Ekonomyka. Upravlenye. Pravo*, vol. 1, pp. 32—36.
 7. Kosach, I.A. (2007), "Theoretical basics of elaboration of region investment-innovative development", *Aktual'ni Problemy Ekonomiky*, vol. 6, pp. 123—128.
 8. Markov, A.V. (2005), *Hosudarstvennaia ynnovatsyonnaia polityka: teoretycheskye osnovy y mekhanyzm realizatsy* [State innovation policy: theoretical basis and mechanisms of implementation], *Pravo y ekonomyka*, Mynsk, Bilorus'.
 9. Vysotskyj, D.E. (2007), *Pravovye formy ob'ektov ynnovatsyonnoj deiatel'nosti* [Legal forms of innovation activity objects], Veber, Donetsk, Ukraine.
 10. Dotsenko, O.Yu. (2014), "Improvement of organization mechanisms of financial sources for regional development", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 8, pp. 78—82.
 11. Lohutova, T.H. (2005), "Public administration mechanisms for innovative development", *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky*, vol. 210, pp. 765—780.
 12. Zymove, V. (2003), "Financial support of innovative development of economy", *Ekonomyka Ukrayny*, vol. 11, pp. 9—11.
 13. Krupka, M.I. (2001), *Finansovo-kredytnyj mekhanizm innovatsijnoho rozvytku ekonomiky Ukrainy* [Financial and credit mechanism of Ukrainian economy innovative development], *Vydavn. tsestr L'viv.nats.un-tu im. Ivana Franka, L'viv*, Ukraine.
 14. Lohutova, T.H. (2006), *Orhanyzatsyonno-ekonomyckyj mekhanyzm hosudarstvennoho upravlenya ynnovatsyonnym razvytyem rehiona* [Organizational-economic mechanism of public administration of region innovative development], PHTU, Maryupol', Ukraine.
 15. Fedulova, L.I. *Innovatsijna ekonomika* [Innovative economy], Lybid, Kyiv, Ukraine.
 16. Chumachen'ko, M.H. (2003), *Investytsijna polityka v Ukraini: dosvid, problemy, perspektyvy* [Investment policy in Ukraine: experience, problems and perspectives], *TOV "Yugo - Vostok, Ltd"*, Donets'k, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 10.08.2015 р.*